

ՀՀ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ,
ԱԳՐՈՎԵՐԱՄՇԱԿՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՎԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԽՈՐԱՅՈՒՄՆ ՈՒ ՋԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Գյուղատնտեսությունը հանրապետության տնտեսության առանցքային ճյուղերից մեկն է: Վերջին տարիներին (2008-2010 թթ.) միջին տվյալներով գյուղատնտեսությանը բաժին է ընկնում համախառն ներքին արդյունքի մոտ 20%-ը: Հանրապետության ընդհանուր զբաղվածության մեջ գյուղատնտեսության մասնաբաժինը կազմում է 46%: Արտաքին ապրանքաշրջանառության մեջ 16.8%-ը պատկանում է տեղական արտադրության գյուղատնտեսական ծագման արտադրատեսակներին, այդ թվում արտահանման կառուցվածքում այն կազմում է 17.1%-ը, իսկ ներմուծման՝ 16.8%-ը: Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը 2010թ. տվյալներով կազմել է 596,7 մլրդ դրամ, որը նախորդ տարվա 85,8%-ն է: Բուսաբուծության համախառն արտադրանքը կազմել է 385,8 մլրդ դրամ (նախորդ տարվա 79,5%): Անասնաբուծության արտադրանքը կազմել է 210,9 մլրդ դրամ (նախորդ տարվա 99,0%): Գյուղատնտեսության տնտեսական անկումը 14,5% է, այդ թվում բուսաբուծությունում՝ 20,5%, իսկ անասնաբուծությունում 1,0%: Հանրապետության համախառն արտադրանքի կրճատումը պայմանավորված է հիմնական մշակաբույսերի արտադրության ծավալների կրճատմամբ, իսկ անասնապահության համախառն արտադրանքի կրճատումը պայմանավորված է մսի (4,2%-ով) և կաթի արտադրության (3,6%-ով) նվազմամբ:

Գյուղատնտեսության առանձնահատկությունները, ճյուղի զարգացման համար տարբեր պայմանների առկայությունը և երկրի կենսագործունեության և պարենային ապահովության գործում ճյուղի բացառիկ նշանակությունը պահանջում է գյուղատնտեսության աջակցության մեխանիզմների կիրառում, մասնավորապես ագրովերամշակող արդյունաբերությանը, որը համարվում է երկրի տնտեսության կարևորագույն և բարձր արդյունավետությամբ աշխատող ճյուղերից մեկը: Այն կարևորվում է նաև որպես գյուղական բնակչության զբաղվածության և եկամուտների աղբյուր: Ագրովերամշակման ոլորտի կայուն զարգացումը խթան է հանդիսանում երկրի գյուղատնտեսության մյուս հիմնական ճյուղերի՝ բուսաբուծության և անասնաբուծության զարգացմանը:

Հանրապետության ընդհանուր արդյունաբերության արդյունքի մոտ 30%-ը պատկանում է ագրովերամշակող արդյունաբերությանը, որը պայմանավորված է մի շարք հետևողական և բազմաձևավալ միջոցառումներով, ինչպիսիք են՝ մասնավորեցումը, օրենսդրական դաշտի բարելավումը, շուկայական ենթակառուցվածքների ստեղծումն ու մեծածավալ ներդրումները:

Մյուս ճյուղերին զուգընթաց՝ ագրովերամշակող կազմակերպությունների մասնավորեցումը հուսալի նախադրյալներ է ստեղծել գյուղում առկա ներուժի արդյունավետ օգտագործման համար: Ագրոպարենային ոլորտում ձևավորվել է 340.000 գյուղացիական տնտեսություն, գյուղատնտեսությամբ զբաղվող առևտրային կազմակերպություններ, գյուղատնտեսության սպասարկման և գյուղմթերքների իրացման և վերամշակման բազմաթիվ մասնավոր ընկերություններ:

Գյուղացիական տնտեսությունների վարկավորման, տեխնոլոգիաների կատարելագործման, նյութատեխնիկական միջոցների մատակարարման, որակի ստանդարտների կիրառման և շատ այլ միջոցառումներ արդյունավետ կերպով կարող են իրականացվել ագրովերամշակող կազմակերպությունների հետ համագործակցության խորացման միջոցով:

Ագրովերամշակող արդյունաբերական ձեռնարկությունները, երկարաժամկետ պայմանագրային փոխհարաբերություններով աշխատելով գյուղացիական և ֆերմերային տնտեսությունների հետ, երաշխիք են ապահովում հումքի իրացման, արտադրության ճիշտ կազմակերպման, արտադրության ծավալների ավելացման և գյուղացիական տնտեսությունների ապրանքայնության մակարդակի ավելացման համար:

Վերջին տասնամյակում ագրովերամշակման համակարգում նկատելիորեն ավելացել է հզորությունների օգտագործումը, որի արդյունքում մեղմացել են գյուղատնտեսական հումքի մթերումների հիմնախնդիրները: 2010թ. հաջողվել է մթերել շուրջ 168,3 հազար տոննա պտուղ, բանջարեղեն և խաղող (մոտ 18,9 մլրդ դրամի), որից՝ 33,3 հազար տոննա պտուղ, բանջարեղեն (մոտ 2,1 մլրդ դրամ), 135,0 հազար տոննա խաղող (մոտ 16,8 մլրդ դրամի): Մթերված խաղողի 1 կգ-ի միջին գինը կազմել է 124,4 դրամ, նախորդ տարվա 115,4-ի դիմաց: Արտադրանքի գինը հիմնականում պայմանավորված է առաջարկի զիջմամբ ներքին շուկայի պահանջներին, ինչպես նաև սպառող շղթայում միջնորդ վերավաճառողների առկայությամբ: Ինչ խոսք, 2008-2009թթ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի դժվարությունների հետևանքով որոշ մթերումների ծավալները նկատելիորեն կրճատվել են: 2009թ. մթերվել է շուրջ 127.7 հազ. տոննա խաղող, 32.3 հազ. տոննա բանջար և 11.3 հազ. տոննա պտուղ:

Հումքի մթերման և սննդամթերքի արտադրության ծավալների ավելացումը կապված է շուկայական հարաբերությունների և մրցակցության խորացման, նոր ձեռնարկությունների ստեղծման, տեխնոլոգիաների վերազինման, արտադրանքի որակի բարելավման և արտահանման ծավալների ավելացման հետ: Եթե 2000թ.-ին հանրապետությունում գործում էր հումք վերամշակող 7 պահածոների, 12 գինեգործության և կաթի, մսի վերամշակման մի քանի ընկերություններ, այժմ գործում և վերամշակվում են մոտ 35 պահածոների, 45 գինեգործական, 275 կաթի, 75 մսի և 4 ծխախոտի վերագործարկման ընկերություններ: Ներկայումս սննդի վերամշակման կարողությունները չեն բավարարում գյուղատնտեսական հումքի արտադրության ներուժին, հետևաբար այս ոլորտում ներդրումների ավելացման միջոցով փոքր ու միջին ձեռնարկությունների զարգացումը կարևոր անհրաժեշտություն է դարձել: ՓՄՁ-ի ստեղծմանը մեծապես նպաստել են տարբեր միջազգային կառույցներ և ֆինանսական ներդրումներ, որոնց գործունեության շնորհիվ վերջին տարիներին ստեղծվել և վերագործարկվել են պահածոների, գինեգործության, պանրի, կաթնամթերքի, մսամթերքի արտադրությունների և կաթի հավաքման կետերի ավելի քան 227 ՓՄՁ-ներ:

Հանրապետությունում հումքի վերամշակման արդյունաբերական ձեռնարկություններում ստեղծված իրավիճակում կարևորվում է նաև օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների իրականացման աշխատանքների անհրաժեշտությունը, որը կնպաստի արտադրվող սննդամթերքի որակի և անվտանգության նկատմամբ վստահության բարձրացմանը և արտահանման ծավալների ավելացմանը:

Գյուղատնտեսական հումքի վերամշակումից ստացված արտադրանքների ներմուծման և արտահանման ցուցանիշները պատկերված են աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1

2009-2010թթ. հումքար-դեկտեմբերի արտահանման և ներմուծման ծավալներն ըստ ապրանքախմբերի*

(հազ. Դոլար)

	Արտահանում			Ներմուծում		
	2009թ.	2010թ.	Աճի տեմպը, %	2009թ.	2010թ.	Աճի տեմպը, %
Ընդամենը	710,157.5	1011,425.8	142.4	3321,133.9	378,875.3	113,9
այդ թվում						
Կենդանի կենդանիներ և կենդանական ծագման արտադրանք	15,298.0	23,377.0	152.8	97487.1	101611.5	104.2
Բուսական ծագման արտադրանք	19,895.4	15,941.7	80.1	198,026.7	214,933.9	108.5
Կենդանական և բուսական ծագման յուղեր և ճարպեր	2.9	29.1	10.0 անգ.	51,777.2	49867.7	96.3
Պատրաստի սննդի արտադրանք	99570.2	131182.7	131.7	264659,0	309564.6	117.0

Վերջին տարիներին տեղական արտադրողների և ներմուծողների համար համեմատաբար հավասար մրցակցային պայմանների կիրառումը և ըստ նպատակահարմարվածության ներմուծվող պարենամթերքների փոխարինումը արտահանման ուղղվածություն ունեցող գյուղմթերքներով, հանգեցրել են վերամշակման համակարգում նկատելի որոշակի առաջընթացի, այսինքն՝ կիրառելով գործող և նոր ստեղծվող գործարաններում արդիական տեխնոլոգիաները և զարգացնելով արդյունավետ մենեջմենտի ծառայությունները, բարձրացել է թողարկվող արտադրանքի մրցունակությունը:

Հանրապետության ագրովերամշակման ոլորտում սննդամթերքի արտադրության ծավալների ավելացումը, շուկայական մրցունակության խորացումը, որակի կառավարման ներդրումը, տեխնոլոգիաների վերազինումը հնարավոր դարձավ մեծածավալ ներդրումների, համատեղ ձեռնարկությունների ստեղծման և վարկային միջոցների ներգրավման միջոցով:

ՀՀ-ում գյուղական տարածքներում գյուղմթերքների վերամշակող և արտադրող մասնավոր ձեռնարկություններում բաժնետիրական ֆինանսավորում՝ իրականացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության համապատասխան որոշմամբ Ծրագրի շրջանակներում հիմնադրվել է գյուղական տարածքներում ներդրումների հիմնադրամը (ՖՐԵԴԱ): Հիմնադրամի միջոցով 2009 թվականին իրականացվել է 200.0 մլն դրամի մեկ բաժնետիրական ներդրում ձկնաբուծության ոլորտում:

Ծրագիրն աջակցել է նաև գյուղական տարածքներում տնտեսական գործունեության ակտիվացմանը՝ ծրագրային տարածքում գյուղական միջին և փոքր ձեռնարկատերերի համար համապատասխան ֆինանսական միջոցները մատչելի դարձնելու ճանապարհով: Այս նպատակով գյուղական փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման համար վարկային միջոցներից 2009 թվականի ընթացքում տրամադրվել են 2975.0 հազար ԱՄՆ դոլարի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ վարկեր՝ հիմնականում 12-13 տոկոսով, 3-7 տարի ժամկետով: Վարկեր են տրամադրվել հետևյալ գործունեությունների համար՝ անասնապահություն, կաթի վերամշակում, ձկնաբուծություն, այգեգործություն, թռչնաբուծություն, մեղվաբուծություն, պահածոյացում և սառնարանային տնտեսություն:

Տրամադրված վարկերի ընդամենը քանակը և գումարը, ըստ մարզերի ունի հետևյալ տեսքը՝

Աղյուսակ 2

Անվանում	Գումար (ԱՄՆ դոլար)	Քանակ
Վայոց -Ձորի մարզ	298 500	9
Արագածոտնի մարզ	565 800	13
Տավուշի մարզ	221 000	4
Գեղարքունիքի մարզ	482 500	14
Լոռու մարզ	721 500	16
Շիրակի մարզ	208 000	2
Սյունիքի մարզ	391 700	7
Արարատի մարզ	55 000	2
Արմավիրի մարզ	30 958	1
Ընդամենը	2 974 958	68

Մարզերում վարկային և դրամաշնորհային ծրագրերի միջոցով կատարված աշխատանքներն ըստ բաղադրիչների և ուղղվածության ունեն հետևյալ տեսքը՝

1. ենթավարկային տրամադրում:

Երեք (Ինձեկո, Անելիք, Կոնվերս), մասնակից ֆինանսական կառույցների (ՄՖԿ) կողմից տրամադրվել է 28 երկարաժամկետ ենթավարկեր 876,7 հազար ԱՄՆ դոլար:

Ենթավարկային տրամադրում^{3*}

ԱՄՆ դոլար

Ուղղվածություն	Մարզեր					
	Կոտայք	Արագածոտն	Արմավիր	Արարատ	Լոռի	Վայոց Ձոր
Անասնապահություն	3.500 47.500	68000		8.000 39.000		
Ջերմոցային տնտեսություն	145650		8.600 7.000 5.800 11.750 6.250 8000 3000	3.400		
Հիմնական միջոցներ	6.000			3.000	11.000	50.000
Այգեգործություն	25.000		12.500			
Կաթնամթերքի արտադրություն	6.500 5000		20.000			
Թռչնաբուծություն		150.000				
Չկնաբուծություն			16.250			
Կաթի արտադրության վերամշակում			110.000			
Խաղողի այգու հիմնադրում				86.000		
Մեղվաբուծություն					10.000	

2. Մրցակցային դրամաշնորհների տրամադրում:

2008թ. մրցակցային դրամաշնորհային ծրագրերի V փուլի մրցույթի արդյունքում կնքվել է 18 պայմանագիր 89,312 մլն ՀՀ դրամ կամ 295.3 հազ. ԱՄՆ դոլար արժողությամբ, հետևյալ ուղղվածությամբ

- անասնապահություն և կաթնամթերքի արտադրություն
- թռչնաբուծություն
- ձկնաբուծություն և ձկան կերի արտադրություն
- կենդանական մթերքի վերամշակում և շուկայահանում
- դաշտային և կերային մշակաբույսեր
- մեղվաբուծություն
- այլ (ծառայություններ, պարարտանյութեր):

3. Խորհրդատվական համակարգի հզորացում:

ՀՀ մարզերում իրականացվել են «Ագրարային տեխնոլոգիաների գնահատման» ծրագրեր հետևյալ զարգացման ուղղվածությամբ՝ կատարելագործություն, բանջարաբուծություն, կերարտադրություն, հատիկալնդեղենների մշակություն, խաղողագործություն, 74.9 հազար ԱՄՆ դոլար ընդհանուր գումարի, այդ թվում՝

- Արարատ 8,712
- Արագածոտն 8,160
- Արմավիր 6,780
- Գեղարքունիք 10,480
- Լոռի 9,001
- Շիրակ 7,156
- Սյունիք 8,941
- Վայոց Ձոր 3,432
- Տավուշ 3,485
- Տավուշ 3,485

4. Սերմերի և տնկանյութի շուկայի հզորացում:

Ծրագրի շրջանակներում աշխատանքներ են կատարվել ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության ենթակա «Սերմերի Գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի և «Գյումրիի սելեկցիոն կայան» ՊՓԲԸ նյութատեխնիկական բազայի հզորացման ուղղությամբ: Այսպես.

- «Գյումրիի Սելեկցիոն Կայան»-ի ՊՓԲԸ-ի համար ձեռք են բերվել գյուղտեխնիկա (1 տրակտոր, 2 կոմբայն, 2 շարքացան, 1 սերմերի ախտահանման սարքավորում) 325.0 հազար ԱՄՆ դոլարի:
- «Սերմերի գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի կողմից իրականացվել է 16705 տոննա սերմերի որակի ստուգում, ստացվել ու ձևակերպվել են սորտափորձարկման 30 հայտ:
- Սերմնաբուծությամբ զբաղվող «Սերմեր Գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի ու սերմնաբուծության ոլորտի մասնագետներին և ֆերմերային տնտեսություններին տրամադրվել է օժանդակություն (պահպանման ծախսեր, ուսուցում) 128.0 հազար ԱՄՆ դոլար:

Անշուշտ, Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության զարգացման գլխավոր ազդակը ազդեցիկ է ազդեցիկ առողջարարության զարգացումն է, որին էլ պետք է նպաստակառուղի է ազդեցիկ ոլորտի ներդրումային հնարավորությունները:

ԹԱՄԱՐԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՊՀ մագիստրատուրայի շրջանավարտ

ՀՀ ԲԻԶՆԵՍ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԳՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Եթե բիզնես միջավայրը դիտարկենք որպես օտարերկրյա և տեղական ընկերությունների համար տվյալ երկրում բիզնես իրականացնելու և շահույթ հետապնդելու հնարավորություն ընձեռնող համակարգ, ապա վերջինիս բարենպաստ կամ անբարենպաստ լինելը պայմանավորված է տնտեսությանը բնորոշ ռիսկերից (գծապատկեր 1):

Այսպես, տնտեսության որևէ ոլորտում առաջընթացը կարող է «չեզոքացվել» մեկ այլ ոլորտում առաջընթացի բացակայությամբ: Հարկային, մաքսային անկայուն քաղաքականությունը կամ վարչարարությունը կարող են սահմանափակել բիզնեսի ձևավորման նպաստավոր պայմանները և բիզնես սկսելու ընթացակարգերի պարզությամբ պայմանավորված աճը: Հետևաբար՝ ստեղծված անբարենպաստ միջավայրը հանգեցրել է ապրանքային երկակի շուկաների ստեղծմանը, որտեղ գերիշխող դիրք ունեցող գործարարներն օգտվում են գույքային իրավունքի պաշտպանությունից, հարկային ու մաքսային կողմնապահ գործելաոճից, իսկ շուկա մուտք գործել ցանկացողները հայտնվում են ոչ շահեկան իրավիճակում: Ցանկացած բիզնես գործընթաց իր մեջ ներառում է մի շարք ընթացակարգերի պարտադիր իրականացում: Երբ գործարարը մշակում է բիզնես պլան և փորձում է անցնել դրա իրականացմանը, առաջին արգելքները, որոնք պետք է հաղթահարի, նոր ընկերությունը կազմավորելու ու գրանցելու առնչությամբ բյուրոկրատական և իրավական ընթացակարգերն են: Տարբեր երկրներում նոր բիզնեսների մուտքի կանոնակարգման մեթոդներն ունեն որոշակի առանձնահատկություններ՝ պայմանավորված տվյալ երկրի տնտեսական և իրավական դաշտի զարգացվածության աստիճանից: Որոշ տնտեսություններում այս գործընթացը պարզ է և մատչելի: Այլ խոսքով՝ ընթացակարգերն այնքան ծանրաբեռնող են, որ գործարարները, խուսափելով ընթացակարգերի վարչարարական և ժամանակի ծախսերից, ստիպված են լինում դիմել այլ մեթոդների՝ բիզնեսը վարել ոչ ֆորմալ ձևով: Բացի այդ, գործարարության արդյունավետությունն ավելի շատ պայմանավորված է օրենսդրական և կառավարչական որոշումներից:

Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը» դասակարգումը գնահատում է այն կարգավորումները, որոնք ուղղակիորեն ազդում են գործարար միջավայրի զարգացման աստիճանի և տնտեսական աճի վրա՝ հնարավորություն տալով իրականացնել միջերկրային